

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD), Cilt 4, Sayı 8, Mart 2017, ss. 83-95.
Journal of Ottoman Legacy Studies (JOLS), Volume 4, Issue 8, March 2017, pp. 83-95.
ISSN 2148-5704
DOI Number: 10.17822/omad.2017.54

SEYYAHLARIN OSMANLI KADININI ETNİK KİMLİK ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRMELERİ

Evaluations on the Ethnic Identities of the Ottoman Woman by Travelers

Elif Nur ANBAR*

*Cihânun zevki bâde bâdeden maksûd dil-berdür
Mey ü mahbûbdan'azm-i ferâgat kanda ben kanda
Mezâkî*

Özet: Yabancı veya yerel yazarlar tarafından yazılmış olan seyahatnameler, yazıldıkları dönem ve konu edindikleri coğrafyalar itibariyle okuyucularına pek çok konuda bilgi sunarlar. Bu makalede 16. ve 17. yüzyıllarda farklı görevlerle Osmanlı Devletine gelmiş, Joseph Tournefort, Michael Heberer, Nicolas De Nicolay, Reinhold Lubenau, Stephan Gerlach, Jean Thevenot, Philippe du Fresne Canaye ve Salomon Schweigger adlı yazarlara ait seyahatnamelerdeki farklı etnik kimliklere ait Osmanlı kadınları söz konusu edilmiştir. Seyyahlar; kadınlara ait giyim-kuşam, takı, fizikî özellik ve gelenekler çerçevesindeki birçok uygulamayı eserlerinde tasvir etmişlerdir. Çalışmamızda, adı geçen seyyahların eserlerinde ayrıntılı anlatılan Bulgar, Ermeni, Gürcü, Karaman, Macar, Mağribi, Ragosa, Rum ve Sırp kadınlarının özellikleri incelenmiştir. Konuya uygun olarak Enderunlu Fâzıl'ın *Zenânnâme* adlı eserinden de seçilen örnek beyitler makalede yer almıştır.

Anahtar Kelimeler: Seyahatname, Osmanlı Kadını, Etnik Kimlik, Giyim-Kuşam, Takı

Abstract: The travel books, which were written by foreign or local authors, present information on many subjects to readers as of the period in which they were written and the geographies treated. In this article we will research the Ottoman women of different ethnic identities mentioned in the travel books written by Joseph Tournefort, Michael Heberer von Bretten, Nicolas de Nicolay, Reinhold Lubenau, Stephan Gerlach, Jean de Thévenot, Philippe du Fresne Canaye and Salomon Schweigger, who came to the Ottoman State with different reason in the sixteenth and seventeenth century. The travelers portrayed in their works the clothes and finery, jewelry and physical attributes of the women as well as many implementations within the framework of traditions. The characteristics of the Bulgarian, Armenian, Georgian, Karaman, Hungarian, Maghrebi, Ragusan, Greek and Serbian women who were described in detail in the works of the aforementioned travelers are researched carefully in our study. Sample verses suitable to the topic were also selected from the work titled *Zenânnâme* by Enderunlu Fâzıl and included in the article.

Key Words: Travel Book, Ottoman Woman, Ethnic Identity, Clothes and Finery, Jewelry

Giriş

Osmanlı Devleti, kurulduğu coğrafya ve yayıldığı bölgeler itibariyle çeşitli kültürel birikime ev sahipliği yapmıştır. Farklılıklar örüntüsüyle oluşan bu zenginlik özellikle 16. ve 17. yüzyıllar arasında Avrupalı seyyahların eserlerinde geniş bir yer tutmuştur. Eserler bazen tarafli olmakla beraber resmî belgelere yansımamıştır ancak halk arasında geleneksel olarak yaşatılan birçok uygulamayı muhafaza etmiştir.

Bu yüzyıllar arasında yer alan seyahatnameler sosyal yapılanma, kadın, giyim kuşam, inanç, yeme içme, sağlık, ulaşım, mimari, eğlence ve kanunlar hakkında bilgiler barındırırlar.

* (Arş. Gör.), Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Artvin/Türkiye, e-mail: elifanbar21@gmail.com

Bu özellik sayesinde Osmanlı sosyal yaşamı hakkında gözden kaçabilecek her türlü bilgiyi seyahatnamelerden ulaşmak mümkündür. Seyyahların farklı coğrafyalarda ve yüzyıllarda seyahat etmeleri sosyal yaşam hakkında birbirinden farklı ve zengin olarak nitelendirilebilecek bilgileri edinmemiz açısından önem teşkil eder. Bu makalede “Tournefort Seyahatnamesi”, “Osmanlıda Bir Köle”, “Muhteşem Süleyman’ın İmparatorluğunda”, “Reinhold Seyahatnamesi”, “Türkiye Günlüğü”, “Thevenot Seyahatnamesi”, “Fresne-Canaye Seyahatnamesi” ve “Sultanlar Kentine Yolculuk” adlı seyahatnamelerdeki farklı etnik kimliklere mensup Osmanlı kadınlarının sosyal yaşamları ele alınmıştır.

İncelemiş olduğumuz seyahatnamelerde; Bulgar, Ermeni, Gürcü, Karaman, Macar, Mağribi, Ragusa ve Rum kadınları hakkında farklı bilgiler yer almaktadır. Yazarlar, adlarını andığımız etnik kimlikteki kadınların sosyal ve kültürel yaşamlarına eserlerinde yer vermişlerdir. Edindiğimiz bu bilgiler aşağıdaki tabloda ayrıntılı bir şekilde verilmektedir.

Tablo: Seyahatnamelerde Farklı Etnik Kimlikteki Kadınlar ve Özellikleri

	Seyahatnamenin Adı	Yazar	Yüzyıl	Etnik Kimlikler	İşleniş
1	Sultanlar Kentine Yolculuk	Salomon Schweigger	16	Bulgar	Giyim Kuşam
2	Osmanlıda Bir Köle, Brettenli Michael Heberer’in Anıları	Michael Heberer	16	Rum	Giyim Kuşam
3	Muhteşem Süleyman’ın İmparatorluğunda	Nicolas De Nicolay	16	Karamanlı, Mağrip, Ragusa, Rum	Giyim Kuşam
4	Osmanlı Ülkesinde	Reinhold Lubenau	16	Bulgar	Giyim Kuşam
5	Türkiye Günlüğü	Stephan Gerlach	16	Bulgar, Ermeni, Karamanlı, Macar, Rum, Sırp	Ahlakî Durum Giyim Kuşam Yapısal Özellik Uygulanan Kurallar
6	Fresne Canaye Seyahatnamesi	Philippe du Fresne Canaye	16	Bulgar, Ragusa, Rum	Ahlakî durum Giyim Kuşam
7	Thevenot Seyahatnamesi	Jean Thevenot	17	Mağrip, Rum	Giyim Kuşam Uygulana Kurallar- Yöntemler
8	Tournefort Seyahatnamesi	Joseph Tournefort	17	Gürcü, Ermeni, Rum	Dış Görünüş Giyim Kuşam Yapısal Özellik Ahlakî Durum

Makalede alfabetik olarak Osmanlı’nın farklı etnik kimlikteki Osmanlı kadınları yukarıda belirtilen özelliklerine göre incelenecektir. Bu Etnik kimliklere Zenânnâme adlı eserinde yer veren Enderunlu Fazıl’ın adı geçen eserinden de örnek beyitler ilgili başlıklara yerleştirilmiştir.

1. Bulgar Kadınlar

Güzel Bir Kadın Kocasının Burnundaki Halka Gibidir

Bulgar kadınlarıyla ilgili bilgiler genellikle kıyafetlerine ve takılarına yöneliktir. Bu kadınların özellikle kulaklarına ve burunlarına takılan küpeler, incelediğimiz seyyahların birçoğu tarafından konu edinilmiştir. Aşağıda verilen bilgilerde de görüleceği gibi bu küpeler özel taşlarla süslenmiş ve özel bir maden işçiliğiyle yapılmıştır. “Güzel bir kadın kocasının burnundaki halka gibidir” sözü de bir Bulgar atasözüdür ve Bulgarların bu özelliğine dayanmaktadır. Ayrıca edindiğimiz bilgilere göre buruna takılan halkalar zenginlik göstergesidir.¹

¹ Reinhold, Lubenau, *Reinhold Seyahatnamesi Osmanlı Ülkesinde, 1587-1589*, çev. Türkiş Noyan, Kitap Yay., İstanbul 2016, s. 134.

Schweigger, Sultanlar Kentine Yolculuk adlı eserinde, Bulgar kadınların burunlarından altın halka geçirmiş olduklarından bahsetmiş. Ayrıca küpelerinin de kalsedon ve billur taşlarıyla süslendiğini, kulaklarını yırtacak kadar ağır oldukları için kadınların küpelerini küçük firketelerle saçlarına tutturduklarını söylemiştir.²

Lubenau da Schweigger'i doğrularak seyahatnamesinde bu kadınların kulaklarına "asper" denilen gümüş ve altın paralar, cam boncuklar, mercanlar taktıklarına dair bilgiler vermiştir. Bu küpelerin fazlaca büyüktür ve kadınların kulakları bu yüzden neredeyse omuzlarına değer. Yazar, kadınların burunlarından geçirdikleri halkaların değerli taşlarla süslendiğini belirtmiştir. Bu halkaları zengin kadın ve kızların taktığına dair ayrıntıyı da göz ardı etmemiştir.³

Bulgar kadınlarının taktıkları şapkalar hakkında da bilgi verilmektedir. Bu şapkalar, saman saplarından örülmüş ve arasına yün iplikler geçirilerek hazırlanmıştır. Şapkalar cam boncuklarla süslenmektedir ve çok ilginç bir şekilde şapkaların tepesi açıktır. Bu durum da şapkaların güneşten korunmak için değil süslenmek amacıyla kullanıldığını göstermektedir.⁴

Bulgar kadınları, keten gömlekler giyinirler ve bu gömleklerin kollarının kenarları kırmızı ipliklerle işlidir.⁵ Gömlekler, kaba ketenden olup her rengi dikilebilmektedir. Lubenau ve Gerlach'ın ortak olarak verdikleri bilgiye göre gömleklerin temel özelliği kollarındaki kırmızı işlemelerdir. Ayrıca Gerlach, Bulgar kadınlarının parmaklarının her birine yüzükler, kulaklarına parlak küpeler, boyunlarına paralı ve mavi boncuklu kolyeler taktıklarına dair bilgi de vermiştir.⁶

Canaye, Seritza şehrindeki Bulgar kadınlar hakkında bilgi vermektedir. Bu kadınların yoksul olduklarını fakat buna rağmen başlarına çepeçevre gümüşten yapılmış süsler, kulaklarına da iri küpeler taktıklarından bahsetmektedir. Küpeler yukarıda adı geçen yazarları doğrular niteliktedir. Bulgar kadınlarının yazarın verdiği bilgilerden hareketle, saç örgülerine ve boyunlarına gümüş paralar, akçeler, cam, amber ve duka taktıklarını öğrenmekteyiz.

Canaye, ayrıca yukarıda verdiği bilgilerden farklı olarak kız çocuklarının saçlarının on yaşına kadar kulak hizasında kesildiğinden bu yüzden de oğlan çocuklarıyla karıştırılabileceklerinden bahsetmektedir. Bu bilginin devamında kadınların evlendikten sonra saçlarını uzatabildiklerini, omuzlara dökmek ya da başlarının üzerinde topuz yapmak gibi iki modeli kullanabildiklerini öğrenmekteyiz. Canaye, bu topuzları başın üzerine konmuş tahtaya benzetmektedir.⁷

Bulgar kadınlarının yün eğirmeğe oldukça meraklıdır. Lubenau'un nakl ettiği üzere bu kadınlar yolda yürürken bile boş durmaz, öyle ki enselerine kadar firketelerle tutturdukları yün yumağını eğirirler. Eğirdikleri yün yumaklarından ise fileli tokalar yaparak serbest bıraktıkları saçlarını bu file içerisinde toplarlar.⁸

² Salomon Schweigger, *Sultanlar Kentine Yolculuk*, Kitap Yay., İstanbul 2014, s. 219.

³ Reinhold Lubenau, *Reinhold Seyahatnamesi Osmanlı Ülkesinde, 1587-1589*, çev. Türkis Noyan, Kitap Yay., İstanbul 2016, s. 134.

⁴ R. Lubenau, *a.g.e.*, s. 134.

⁵ R. Lubenau, *a.g.e.*, s. 134.

⁶ Stephan Gerlach, *Türkiye Günlüğü 1577- 1578*, Kitap Yay., İstanbul 2007, s. 826.

⁷ Philippe Fresne Canaye, *Fresne-Canaye Seyahatnamesi 1573*, Kitap Yay., İstanbul 2009, s. 41.

⁸ R. Lubenau, *a.g.e.*, s. 134.

Bulgar Kadınları⁹

Enderunlu Fazıl ise Bulgar kadınlarını görünüş olarak beğenmemektedir ve şu beyti bu duruma örnek teşkil etmektedir.

Alma âgûşa zenn-i Bulgârî

Cümlenin akbehidir murdârı (Enderunlu Fâzıl, 130b/10)

2. Ermeni Kadınlar

Sadelikten Yana Olanlar

Ermeni kadınları ile ilgili bilgileri Gerlach ve Tournefort'a ait seyahatnamelerden öğrenebilmekteyiz. Gerlach, kadınların yüzlerini örttükleri peçe hakkında ayrıntılı bilgi sunarken Tournefort da kadınların sosyal yaşantılarına kısaca değinmiştir. Gerlach'ın verdiği bilgiye göre, Ermeni kadınları oldukça sade giyinmeyi tercih ederler. Sadece yüksek sınıftan olan kadınlar sıрма ipliklerle süsledikleri siyah bir peçeyle yüzlerini örterler. Başörtülerinin arka kısımları da sıрма ipliklerle işlerler ve böyle bir başörtüsünün değeri ise 10,15 duka civarındadır. Gerlach, seyahatnamesinde bu kadınların oldukça sade oldukları bildirilmiştir.¹⁰

Ermeni Kadını¹¹

⁹ Metin And, *16. Yüzyılda İstanbul Kent-Saray-Günlük Yaşam*, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2015, s. 31.

¹⁰ S. Gerlach, *a.g.e.*, s. 568.

¹¹ Majda Tadeusz, "*Ralambın Türk Kıyafetleri Albümü*", *Alay-ı Hümayun İsveç Elçisi Ralamb'ın İstanbul Ziyareti ve Resimleri 1657-1658*, ed. Karin Adahl, çev. Ali Özdamar, Kitap Yay., İstanbul 2006, s. 197; Neslihan İlkur Keskin, "Osmanlı Şiirinin Önemli Bir Görsel Kaynağı Ralamb'ın Türk Kıyafetleri Albümü", *Türkiyat Mecmuası*, S. 26, 2016.

Bu bilgilerden farklı olarak Tournefort, Ermeni kadınlarının sokağa çıkma konusunda Avrupalı kadınlardan çok daha fazla özgür olduklarını¹² ve Müslüman toplumlarda da kendini gösteren bir gelenek olan dul bir kadının bekâr bir erkekle evlenememesi kuralının Ermenilerde de bulunduğunu söyler.¹³

3. Gürcü Kadınlar

Ayyaşlıklarıyla Ünlü Eğitimli Güzeller

Karadeniz'in kuzeyine yerleşmiş ve aynı bölge içerisindeki "Gürcistan" adını verdikleri ülkelerinde hala kimliklerini korumaktadırlar. Gürcü kadınları içkiyi erkeklerden daha fazla tüketirler ve yine erkeklerden daha fazla eğitim sahibidirler. Tournefort, Gürcü kadınlarının güzelliği ve bahsettiğimiz özellikleri hakkında aşağıdaki bilgileri vermektedir.

Yazar, bu kadınlardan çok etkilenmiş ve duygularını da şu şekilde dile getirmiştir:

Gürcüler konusunda hiç şaşkınlık yaşamadık, çünkü bütün dünyada söylenenler doğrultusunda kusursuz güzellikler görmeyi bekliyorduk. Mineli takılarla değişik tokuş ettiğimiz kadınların hoş olmayan yanları yoktu.¹⁴

Enderunlu Fazıl da Gürcü kadınlarının güzelliği konusunda seyyahlarla aynı fikirdedir. Aşağıda verilen beyitte bu kadınlara dair "ay yüzlü" nitelemesini kullanmıştır.

Mihr-i meh yüzlü zenân-ı Gürci

Üç eflâk sa'âdet burcı (Enderunlu Fâzıl, 126b/9)

Tournefort, ayrıca Gürcü kadınlarının kolye takma konusunda abartıya kaçtıklarını bildirmektedir:

Genç kızlar boyunlarına boğazlarına kadar inen beş ya da altı kolye taktıklarında kendilerini daha güzel hissediyorlar; ayrıca kulaklarında da takılar var ne var ki, bütün bunlar oldukça berbat bir görüntü oluşturuyor.¹⁵

Tornefort'un verdiği bilgiye göre bu kadınlar sadece güzel değillerdir, erkeklerinden oldukça büyük farkla da eğitimlidirler.¹⁶

4. Karamanlı Kadınlar

Servetlerini Üstlerinde Taşıyan Kadınlar

Karamanlı kadınlar hakkında sadece Gerlach ve Nicolay'ın seyahatnamelerinden bilgi edinilebilmiştir. Bu kadınlar İstanbul'da Yedikule civarında yaşarlar ve Türkçe konuşurlar. Fakat cenaze törenlerinde Rumca ağıt yakarlar. Yazarlar kadınların genellikle kıyafetlerinden bahsederler. Gerlach, farklı olarak kısaca kadınların güzelliklerine de değinir; Karamanlı kadınları güzel, zarif, beyaz tenli kadınlar olarak tarif eder.¹⁷ Ayrıca gözlerinin etrafını simsiyah boyadıklarını da belirterek bu kadınların takılarına değinir ve kol, kulak ve boyunlarını altınlarla donattıklarını söyler.¹⁸

Nicolay da, Karamanlı kadınlarından "Kilikyalılar" olarak bahseder. Yazarın verdiği bilgilerden yola çıktığımızda; kadınların, maddi durumuna kıyafetlerinde değişiklik olduğunu görmek mümkündür. Maddi durumu iyi olmayan kadınların aşağıdaki resimde gördüğümüz kadarıyla gayet sade giyindiklerini söyleyebiliriz. Giyim tarzlarını çalışma şartlarına uygun bir

¹² Joseph Tournefort, *Tournefort Seyahatnamesi*, C. 2, çev. Ali Berktaş-Teoman Tunçdoğan, Kitap Yay., İstanbul 2013, s.18.

¹³ J. Tournefort, *a.g.e.*, C. 2, s. 212.

¹⁴ J. Tournefort, *a.g.e.*, C. 2, s. 468.

¹⁵ J. Tournefort, *a.g.e.*, C. 2, s. 152.

¹⁶ J. Tournefort, *a.g.e.*, C. 2 s. 163.

¹⁷ S. Gerlach, *a.g.e.*, s. 569

¹⁸ S. Gerlach, *a.g.e.*, s. 569

hale getirdikleri dikkat çekmektedir. Çünkü bu kadınlar maddi durumu güçlü olan kadınlardan farklı olarak geçimlerini sağlamak için şehir merkezine inip peynir, yumurta, tavuk ve ot satarlar. Orta halli Karamanlı kadınlarının da çeşit çeşit iğne oyaları işleyip bedesten ve halk pazarlarında sattıkları da yazarın verdiği bilgiler arasındadır.¹⁹

Karamanlı Kadın²⁰

Nicolay'ın ek olarak verdiği bilgiye göre zengin kadınlar çok gösterişli ve şık giyinirler. Bu kadınlar, kadifeden, satenden ya da damasko kumaşından yapılmış giysiler giyer, başlarına da, altın yaldızlı ince brokardan bir başlık geçirirler. Başlıkların üstü, farklı renkte çiçeklerle süslenerek arkaya doğru sarkan geniş bir kadife kumaşla kaplanır, üzerine de yere kadar sarkan bir tülbent konulur.²¹

5. Macar Kadınlar

İlginç Bir Saç Modeli

Seyyahlara göre, Macarların en önemli özellikleri uyguladıkları katı kuralları ve verdikleri cezalarıdır. Cezalardan farklı olarak kadınların ilginç saç modelleri ve inatçı yapıları seyyahların verdiği bilgiler arasındadır.

Gerlach, Türkiye Günlüğü adlı seyahatnamesinde Macar kadınlarının sadece tepede bir tutam kalacak şekilde saçlarını kestikleri söylemektedir.²²

Gerlach, ayrıca Konstantinopolis'te yaşayan yaşlı Macar kadınların, dinlerine bağlı olduklarını ve ne vaatlerle ne de tehditlerle dinlerinden döndürülemediklerinden bahseder. Seyahatnamede bir çavuşun, Macar olan karısının Müslüman olmamakta ısrarcı olduğu fakat adamın kadını sevdiği ve ayırlamadığı örnek olarak verilmiştir.²³

Macarlar, cezalandırma konusunda oldukça katı ve acımasızdırlar. Gerlach, özellikle bir kadının hırsızlık yapması halinde sopa ile dövülerek cezalandırıldığına dikkat çekmektedir. Yine zina suçunu işleyen Macar kadının kafasının kılıçla kesilmesi seyyahın verdiği bilgiler arasında yer almaktadır.²⁴

¹⁹ N. Nicolay, *a.g.e.*, s. 280.

²⁰ M. And, *a.g.e.*, s. 212

²¹ N. Nicolay, *a.g.e.*, s. 280.

²² S. Gerlach, *a.g.e.*, s. 531.

²³ S. Gerlach, *a.g.e.*, s. 527.

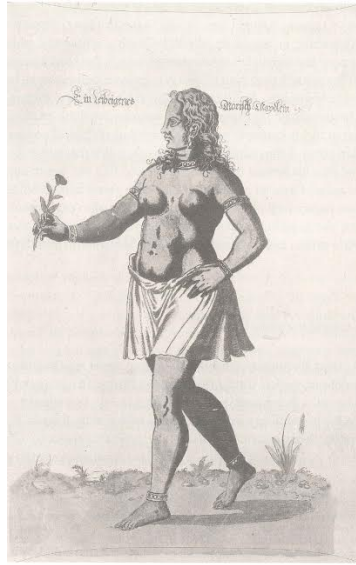
²⁴ S. Gerlach, *a.g.e.*, s. 274.

6. Mağribi Kadınlar

Kıyafetlerde Beliren Sınıfsal Ayrım

Gayrimüslim kadınların haricinde İslamiyet'i kabul eden Magripli kadınlar da seyahatname yazarlarının gözünden kaçmamıştır. Magribli kadınlar hakkında Thevenot²⁵ ve Gerlach'ın²⁶ eserlerinde bilgi verdiğini görmekteyiz. Bu bilgilere göre bu kadınlar sadece birkaç parça örtü ile vücutlarını kapatmaktadırlar.²⁷

Nicolas de Nicolay, Cezayir'de yaşayan Mağribi kadınlarla ilgili bilgi vermektedir. Yazarın verdiği bilgiye göre esir kadınlar sadece edep yerlerini örtecek şekilde alacalı, pamuktan bir kumaş sarınmakta olup ve bir kuruş para karşılığında edep yerlerini sergilemektedirler. Çamaşır yıkamaya su kenarına giderken kollarına ve boyunlarına sahte taşlarla süslenmiş takılar takarlar. Aşağıdaki resimde de boyundaki ve ayak bileğindeki takılar dikkat çekmektedir.²⁸

Cezayirli Mağribi Kadını²⁹

Yine Nicolay'a göre esir olmayan Türk ve Mağribli kadınlar asla vücutlarını sergilemez, beyaz, siyah veya mor renkte ince şaytan bir kumaşla vücutlarının tamamını örterler.³⁰

Bu bilgilerden farklı olarak Nicolay, Mağribli kadınların kehribar yağını saçlarının daha gür ve parlak durması için kullandıklarını söyler.³¹

Mağribi kadınlar "sünnet" hadiseleriyle diğer kimliklerin gelenekleri arasında fark yaratmaktadırlar. Çünkü Mağriplerin kızları sünnet ettikleri görülmektedir. Thevenot, seyahatnamesinde bu hadiseyi şu cümlelerle dile getirmektedir: Mağribiler Müslümandır, ama Türklerde bulunmayan bazı batıl inançlara sahiptirler, çünkü Mağribiler bızır adı verilen yerden küçük bir parçayı keserek kızlarını sünnet ederler ve kızları kadınlar sünnet eder. Türkler asla böyle bir şey yapmaz, sadece erkek çocuklarını sünnet ederler.³²

²⁵ Jean Thevenot, *Thevenot Seyahatnamesi*, Kitap Yayınevi Yayınları, İstanbul 2009, s. 236.

²⁶ S. Gerlach, *a.g.e.*, s. 95.

²⁷ S. Gerlach, *a.g.e.*, s. 182.

²⁸ N. Nicolay, *a.g.e.*, s. 80.

²⁹ N. Nicolay, *a.g.e.*, s. 83.

³⁰ N. Nicolay, *a.g.e.*, s. 80.

³¹ N. Nicolay, *a.g.e.*, s. 90.

³² Thevenot, *a.g.e.*, s. 236.

Magribliler, büyücülük ve bu yolla tedavi yöntemleriyle uğraşırlar. Thevenot, özellikle Magribli bir kadının ağlayan bir çocuğu nasıl tedavi ettiğini olağanüstü bir şaşkınlıkla anlatır. Kadın çocuğu önce sağ yanına yatırıp sonra da sol yanına yatırıp çocuğun kulağını kaşır. Çocuğun kulağından kurtlar dökülür ve kadın kurtların on ya da on iki kadarını bir beze sararak çocuğun yakınına verir. Thevenot, kadının bu yeteneğinden dolayı çocuğu ağlayan bütün kadınların, çocuklarını bu kadına tedavi ettirdiklerini söylemektedir.³³

7. Ragusalı Kadınlar

Sıradışı Bir Ahlak Anlayışı ve Ragusalı Kadınlar

Ragusalı kadınlara dair bilgilere Canaye ve Nicolay'ın seyahatnamelerinden ulaşılmıştır. Bu kadınların kıyafet şekilleri, giyim üzerine koydukları kurallar ve ahlaki özellikleri dikkat çekmektedir. Bu bilgilerden farklı olarak Canaye, Ragusalı kadınların siyah ata düşkün olduklarını belirtir.

Canaye'nin verdiği bilgilerle kıyafetlerine baktığımızda kırmızı kadife şapkaların takıldığını ve pililerle süslenmiş koyu kırmızı, kalın kadife kumaşların kullanıldığını görürüz. Bu elbiselerin sadece kolları saten olabilmektedir. Yazar, bu kadınların ipekli elbise giymelerinin yasak olduğunu söyler.³⁴

Nicolay ise Ragusa kadınlarının hem giyimlerini hem de dış görünüşlerini beğenmediğini ifade etmektedir. Yazarın da bildirdiği üzere kadınlar, genellikle başlarını ince ketenden kumaştan yapılmış tepelikli bir şapkayla süslerler. Ancak bu kadınlarda da diğer kadınlarda olduğu gibi sınıfsal ayrımdan dolayı kıyafetlerin değişim gösterdiği dikkat çeker. Soylu kadınlar, beyaz ipekten şapka takarlar ve omuzlarına örttükleri pelerinlerin ayak bileklerine kadar iner.³⁵

Canaye, oldukça farklı bir konuya da parmak basmıştır. Anlatıldığı üzere bu kadınlar oldukça dindar gözükmektedirler. Öyle ki sık sık kiliseye giderler ve dışarıda çok fazla görünmezler. Sadece pencerede görülebilirler. Evlerine ziyarete gitmek de yasaktır. Bu kadınların özel hizmetçileri vardır ve bu kadar ahlaklı bir görünüme sahip olan kadınların, kadın hizmetkârlarıyla ahlak dışı ilişkide buldukları ve gözle görülür bir şekilde cilveleştikleri bilgisi dikkat çekmektedir.³⁶

Enderunlu Fazıl da bu konuda seyyahlarla aynı fikirdedir. Bu kadınları ahlaki olarak beğenmediğini aşağıda verilen beyitinde dile getirir.

Bakma nisvânına hiç Hırvatın

Pâk ise meşreb-i tab'-ı zâtın (Enderunlu Fâzıl, 130b/11)

Nicolay da verdiği bilgilerle Canaye'yi destekleyici şu sözleri söylemektedir:

Evlerinden pek çıkmazlar, ancak gelene geçene bakmak için pencerelerinde otururlar. Genç kızlar ise büyük bir baskı altında tutulduklarından onları neredeyse hiç görmezsiniz.³⁷

Canaye'den öğrendiğimiz üzere Ragusalı kadınların özellikle siyah atlara karşı ilgileri vardır ve bir yere giderken kadın hizmetkârlarıyla birlikte giderler.³⁸

³³ Thevenot, *a.g.e.*, s. 235.

³⁴ P. F.Canaye, *a.g.e.*, s. 35.

³⁵ N. Nicolay, *a.g.e.*, s. 296.

³⁶ P. F.Canaye, *a.g.e.*, s. 35.

³⁷ N. Nicolay, *a.g.e.*, s. 296.

³⁸ P. F.Canaye, *a.g.e.*, s. 35.

8. Rum Kadınlar

Güzelliği Dillere Destan Rum Kadınları

Rum kadınları incelediğimiz bütün seyahatnamelerde söz konusu edilmiştir. Seyyahların ortak olarak üzerinde durduğu konu ise Rum kadınlarının güzelliği ve beyaz tenleridir. Bir diğer konu ise kadınların giyim kuşamıdır. Bu kadınlar kıyafet ve takıya düşkündürler ve harcamaları da bu ürünlere yöneliktir. Tournefort ve Gerlach diğer yazarlardan farklı olarak iki özelliğe daha değinmişlerdir. Birisi ahlaki yapı, diğeri de İtalyanlarla ilgili durum hakkında bilgi sunmuştur.

Rum kadınları beyaz ve duru tenleriyle ünlenmişlerdir. Gerek Anadolu'da gerekse adalarda yaşayan kadınlar arasında en güzelleridir. Takmaya takıştırmaya, süslenmeye oldukça özen gösterirler. Thevenot, ayrıca Milos'ta yaşayan Rum kadınlarının çirkin giyindiklerini de söz konusu etmiştir. Ancak güzellikleri ile ilgili diğer görüşleri aksi dile getirilmemiştir.³⁹ Bu kadınlar tenlerinin dikkat çektiğinin farkında ki yazın çalışmaya giderken tamamen kapanıp vücutlarının güneş görmesini engellerler. Thevenot Sakız Adası'ndaki Rum kadınlarını anlatırken şu ifadeleri kullanır: Millet olarak da Rum'durlar. Kadınlar ise çok güzel ve endamlıdır, yüzleri genellikle saçlarına taktıkları yasemin çiçekleri gibi bembeyazdır. Başka hiçbir ülkede yüzleri bu kadar güzel ve çekici kadınlar görmedim.⁴⁰

Tournefort ise İrapetra'daki Rum kadınlarını şu şekilde dile getirilmektedir: İrapetra'da⁴¹ çok güzel hanımlar gördük; başka yerlerdeki çirkindir; belleri çok ince olmasına karşın giysileri bunu hiç göstermez.⁴²

Rum Kadını⁴³

Rum kadınları sadece güzel değillerdir, akıllıdır da. Bu da onları daha çekici hale getirmektedir. Yine bunun farkında olacaklar ki Thevenot onların oldukça da kibirli olduğunu söylemektedir. Thevenot'un "cins-i latif" dediği bu kadınlar hakkındaki yorumu şu şekildedir:

Hepsi zekidir; bu sevimli ve neşe dolu zekâları onları yeryüzündeki diğer kadınlardan daha çekici kılar ama güzel oldukları kadar kibirli de olurlar; cins-i latifte hiç eksik olmayan bir kusurdur bu.⁴⁴

³⁹ J. Thevenot, *a.g.e.*, s. 146.

⁴⁰ J. Thevenot, *a.g.e.*, s. 133.

⁴¹ Yunanistan'da bulunan bir yerleşim merkezidir.

⁴² J. Tournefort, *a.g.e.*, C. 1, s. 90.

⁴³ Pars Tuğlacı, *Osmanlı Döneminde İstanbul Kadınları*, Cem Yay., İstanbul 1984, s. 127.

⁴⁴ J. Thevenot, *a.g.e.*, s. 134.

Enderunlu Fazıl Zenânnâme adlı esrinde Rum kadınlara geniş yer ayırmıştır. Beyitlerdeki ortak konu ise kadınların güzelliğidir. Aşağıda bu beyitlerden bir örnek sunulmuştur.

Zenne mâ'ilsin a 'ömrüm vâri
Sevdiğin Rum kızı olsun bâri (Enderunlu Fazıl, 115a/10)

Rum kadınları, giyinme şekli ve tarzı konusunda bölgesel olarak değişiklik gösteren kendi koydukları kurallara tabiidirler. Ege Adalarında bir Rum kadını Tournefort'un verdiği bilgilere göre gri pileli, iki kalın kordonla omuzlara asılan ve göğüsleri açıkta bırakan kırmızı bezden bir elbise giymektedirler.⁴⁵ Yine Tournefort kadınların ayaklarına potin giydiklerinden bahseder ve Avrupa'yla kıyaslama yapar. Avrupalı köylü kadınların genellikle ayaklarının çıplak olduğunu dile getirir.⁴⁶ Nicolay ise Pera'da yaşayan Rum kadınlarından bahsetmektedir. Bu kadınlar da üzeri altın brokar veya kırmızı satenden yuvarlak, incilerle süslenmiş şapkalar takarlar.⁴⁷

Thevenot da onların giyim kuşama olan düşkünlüklerini şu şekilde anlatır:

Ele geçirebildikleri en güzel kumaşlardan giyinmek isterler, kaldı ki bir zamanların fiyatları düşünülüğünde bugün bu kumaşlar yok pahasına satılmaktadır; içlerinde en yoksul olanları, eskici karıları bile beş veya altı ekü eden kadife terlikler giyip bol miktarda altın kolye ve bilezik takabilirler veya parmaklarını yüzüklerle doldurabilirler.⁴⁸

Gerlach ise Rum kadınlarının kiliseye gitme amacının kadife ve ipekten yapılmış elbiseleri ile altın ve gümüş ziynet eşyalarını başkalarına göstermek olduğunu söylemektedir.⁴⁹ Yazar, bir başka yerde ise Rum kadınlarının abartılı kıyafetleri hakkında ayrıntılı bilgi vermektedir:

Rum kadınları altın, gümüş ve ipekli kumaştan yapılmış elbiseler giyorlar, saçlarının arasına som altından kordonlar örüyorlar, alınlarını değerli taşlarla, göğüslerini ve boyunlarını altın ve gümüş zincirlerle süslüyorlar, kollarına altın bileklikler takıyorlar, ayaklarına da gümüş terlikler geçiyorlar.⁵⁰

Gerlach bu anlatımın sonunda Rum kadınlarını kendi imparatoriçeleriyle karşılaştırıp Rum kadınlarının imparatoriçeden çok daha fazla süslü olduklarını, imparatoriçenin bu kadınlar yanında sönük kalacağını söyler.

Rum Kadınları⁵¹

⁴⁵ J. Tournefort, *a.g.e.*, C. 1, s. 90.

⁴⁶ J. Tournefort, *a.g.e.*, C. 1, s. 90.

⁴⁷ N. Nicolay, *a.g.e.*, s. 182.

⁴⁸ J. Thevenot, *a.g.e.*, s. 134.

⁴⁹ S. Gerlach, *a.g.e.*, s. 451.

⁵⁰ S. Gerlach, *a.g.e.*, s. 95.

⁵¹ P. Tuğlacı, *a.g.e.*, s. 105.

Kullanılan kumaşlar hakkındaki bilgileri de Heberer ve Canaye tarafından yazılan seyahatnamelerden öğrenebilmekteyiz. Kadınlar ister zengin isterse de orta halli olsun kadife, ipek, atlas, Şam kumaşı gibi özel kumaşların kullanırlar, sırma işlemeli ve çiçek desenleriyle veya düğmelerle süslenmiş kıyafetler giyerler.⁵²

Rum kadınlarının giyimi beğenilmektedir. Bu fikirleri destekleyen bir diğer yazar da Caneye'dir. Canaye, Rum kadınlarının çok güzel giyindiklerini söylemektedir. Yazarın verdiği bilgilerden ipekli ve altın sırmalı kumaşlar ve ince ince işlemler kullandıklarını öğrenmekteyiz. Canaye ve diğer yazarların da belirttiği üzere Rum kadınları neredeyse bütün servetlerini giyim kuşama harcamaktadırlar.

Canaye, ayrıca bu kadınların sokakta yüzlerini örtmediklerini ve kendilerine bakılmasından hoşlandıklarını ve evlerinde olağanüstü güzel Yunan antikalari bulundurduklarını da belirtmektedir.⁵³

Tournefort, bu kadınların bir başka özelliğine “yufka yürekli” oluşlarına da vurgu yapmıştır. Gerçi yazara göre bu tüm Rum halkının özelliğidir. Yazar, Kandiye ve Samos Adalarında yaşayanlar için yukarıdaki bütün övgülerin aksine “ pasaklı ve çirkinler” ve “hiç de temiz değiller” gibi ifadeler kullanmıştır.⁵⁴

Stephan Gerlach ve Fresne Canaye Rum kadınlarının ahlâkî yönden zayıf olduklarına dair bilgiler vermişlerdir. Gerlach bu konudaki düşüncelerini şu şekilde dile getirmektedir:

Rum kadınları çok serbest davranışlıdır ve cinselliklerini açıkça sergilerler. Sevgililerine yaranmak için küçük bıçakları kollarına ve göğüslerine saplar ve o eğer isterse, canlarını dahi feda ederler.⁵⁵

Aynı seyahatnamede genç kadınların ve erkeklerin Kutsal Dağ dedikleri yerde kurulu olan manastıra girmesi yasaklanmıştır. Sebebi ise cinsel arzuların uyarılmasını önlemektir.

Enderunlu Fazıl, Rumlar'ın dil özelliğini kullanarak yazdığı beytinde Rum kızını sürekli içki veren bir saki olarak tasvir etmiştir.

*Tolular bos ola boslar tolsun
Sen hemân iç a pasam 'aşk olsun* (Enderunlu Fâzıl, 117a/9)

Rum kızları⁵⁶

⁵² Michael Heberer, *Osmanlı'da Bir Köle- Brettenli Michael Heberer'in Anıları*, çev. Türkis Noyan, Kitap Yay., İstanbul 2016, s. 297.

⁵³ P. F. Canaye, *a.g.e.*, s. 60.

⁵⁴ J. Tournefort, *a.g.e.*, C. 1, s. 114.

⁵⁵ S. Gerlach, *a.g.e.*, s. 136.

⁵⁶ M. And, *a.g.e.*, s. 154.

Canaye ise Rum kadınlarının sokağa çıkmasalar bile pencere kenarında durmayı sevdiği bilgisini vermiştir.⁵⁷

Türkiye Günlüğü adlı eserde Gerlach, Rum kadınlarının Türk ve İtalyan erkekleriyle evlenmeleri durumunda din dışı edilmelerine dair bilgiler sunulmuştur:

Rum kadınları Türklerle ya da İtalyanlarla evlenirlerse, patrik tarafından din dışı ediliyorlar. Türk eşlerinden çocukları olursa, oğlanlar sünnet, kızlar ise vaftiz ediliyor. Bu gibi uygunsuz evlenme, zina ve çeşitli sorunlarla uğraşmak zorunda olan patriğin çok işi vardır.⁵⁸

Çünkü İtalyanlar Latin kökenlidir. Bu sebepten ötürü de Rumlara göre yazarın da bildirdiği üzere en kuvvetli kâfirdirler.⁵⁹ Bu durumu oluşturan en önemli neden ise Latinlerin haclı seferleriyle İstanbul'u yağmalamış olmalarıdır.

9. Sırp Kadınlar

Etkileyici Kıyafetler

Sırp kadınları hakkında sadece Gerlach bilgi verir. Bu kadınların oldukça dikkat çekici ve cezbedici giyindiklerinden bahseder. Kadınlar göğüsleri ve kalçaları iri olduğu için şal ile örtünürler. Giysileri ise basit bir gömlektir. Gömleğin üzerine de önden aşağıya doğru bir kuşak sararlar. Elbiselerinin kollarının alt kısımları ise kırmızı, siyah ve kestane rengi işlemlerle süslüdür.⁶⁰

Sonuç

Seyahatnameler, resmîyet kazanmamış bu sebepten de tarih kitaplarında yer almayan, fakat halk arasında uygulanan ve yaşatılan kurallara, dönem insanların görüşlerine ve yargılarına ev sahipliği ederler. Osmanlı Devleti kurulduğu ve yayıldığı coğrafyalar itibariyle birden çok etnik kimliğe çatı görevi görmüştür. Bu durum da birbirinden farklı bakış açıları, yaşam şekilleri ve uygulamaları beraberinde getirmiştir. Osmanlı devletinin kültürel zenginliğinin bu açıdan seyyahların dikkatini çektiğini görmekteyiz.

Bu çalışmada 16. ve 17. yüzyıllar arasında yazılan seyahatnameler incelenerek, kadınların giyim-kuşamı, gelenekleri, kuralları, inançları, dış görünüşleri, takıları, özel merakları, ahlaki ve yapısal özellikleri hakkında verilen bilgiler tasnif edilmiştir. Kadınlar etnik kimliklerine göre başlıklara ayrılmış ve elde edilen bilgiler de bu başlıklar altında sunulmuştur. Seyyahların kadınlar hakkında bilgi verirken etnik kimliklerini mutlaka belirttikleri, hatta Nicolas de Nicolay örneğindeki gibi resmettikleri görülmektedir (bkz.180-181). Etnik kimliklerin verilmesi başlıklandırmada kolaylık sağlamış, resimler ise verilen bilgilerin doğruluğunu güçlendirmiştir.

İnceleme sonucunda 8 gayri müslim 1 müslüman olmak üzere 9 farklı etnik kimlikteki kadın hakkında bilgiye ulaşılmıştır. Yazarların hepsinin kadınların giyim kuşamı ile ilgili ayrıntılı bir şekilde bilgi verdiği tespit edilmiştir. En az bahsedilen konunun ise kadınların özel merakları olduğu sonucuna varılmıştır.

Tasnif edilen etnik kimliklerin içerisinde en çok Rum kadınları hakkında bilgi verildiği görülmüştür. Rum kadınları hakkında geniş bir bilgi sunan da Joseph Tournefort'tur. Gerlach, Canaye, Heberer, Nicolay İstanbul ve çevresindeki Rum kadınlardan bahsederken Tournefort ve Thevenot'un adlardaki Rum kadınları hakkında da bilgi verdiği görülmektedir. Rum kadınlarının güzellikleri yazarların buldukları ortak nokta olarak tespit edilmiştir. En az ise Gürcü kadınlarından bahsedildiği görülmüştür. Gürcü kadınlardan bahseden tek yazar Tournefort'tur. Bu durum diğer yazarların Kafkasya bölgesine gitmemiş olmasına bağlanmıştır.

⁵⁷ P. F. Canaye, *a.g.e.*, s. 60.

⁵⁸ S. Gerlach, *a.g.e.*, s. 274.

⁵⁹ S. Gerlach, *a.g.e.*, s. 596.

⁶⁰ S. Gerlach, *a.g.e.*, s. 74.

Kadın, Dîvân Edebiyatının temel konularından birisidir. Bazı eserlerde kadınların birebir etnik kimlikleriyle birlikte verildiği görülmektedir. Bu eserlerin başında eserin tamamını kadınlara ayıran Zenânâme adlı eser gelir. Eser Enderunlu Fâzıl'a aittir. Sanatçı kadınların etnik kimliklerine göre başlıklar koymuş ve beyitler içerisinde de kadınların özelliklerine yer vermiştir. Bu çalışmada şaire ait beyitler kullanılmış ve bu şekilde kadınların Dîvân Edebiyatı'ndaki yansımalarını göstermek amaçlanmıştır. Beyitlerdeki yansımaların seyyahların tarifleriyle uyuşması Zenânâmede verilen bilgilerin doğruluğunu güçlendirdiği söylenebilir. Bu durumun sonucunda Enderunlu Fazıl'ın bazı kadınları birebir gördüğü, bazı kadınlar hakkında da doğru kaynaklara ulaştığı sonucuna varmak mümkündür.

Kaynakça

- And, Metin, *16. Yüzyılda İstanbul Kent-Saray-Günlük Yaşam*, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2015.
- Fresne-Canaye, Philippe, *Fresne-Canaye Seyahatnamesi 1573*, Kitap Yay., İstanbul 2009.
- Gerlach, Stephan, *Türkiye Günlüğü 1577- 1578*, Kitap Yay., İstanbul 2007.
- Heberer, Michael, *Osmanlı'da Bir Köle- Brettenli Michael Heberer'in Anıları*, çev. Türkis Noyan, Kitap Yay., İstanbul 2016.
- Keskin, Neslihan İlknur, "Osmanlı Şiirinin Önemli Bir Görsel Kaynağı Ralamb'ın Türk Kıyafetleri Albümü", *Türkiyat Mecmuası*, S. 26, 2016, s. 247-65.
- Lubenu, Reinhold, *Reinhold Seyahatnamesi Osmanlı Ülkesinde, 1587-1589*, çev. Türkis Noyan, Kitap Yay., İstanbul 2016.
- Majda, Tadeusz, *Ralambın Türk Kıyafetleri Albümü, Alay-ı Hümayun İsveç Elçisi Ralamb'ın İstanbul Ziyareti ve Resimleri 1657-1658*, edt. Karin Adahl, çev. Ali Özdamar, Kitap Yay., İstanbul 2006.
- Mermer, Ahmet, *Mezâkî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni*, AKM Yay., Ankara 1991.
- Nicolay, Nicolas, *Muhteşem Süleyman'ın İmparatorluğunda*, çev. Şirin Tekeli-Menekşe Tokyay, Kitap Yay., İstanbul 2014.
- Schweigge, Salomon, *Sultanlar Kentine Yolculuk*, Kitap Yay., İstanbul 2014.
- Thevenot, Jean, *Thevenot Seyahatnamesi*, Kitap Yay., İstanbul 2009.
- Timur, Taner, *Osmanlı Kimliği*, İmge Kitabevi Yay., Ankara 1998.
- Tournefort, Joseph, *Tournefort Seyahatnamesi*, çev. Ali Berktay-Teoman Tunçdoğan, Kitap Yay., İstanbul 2013.
- Tuğlacı, Pars, *Osmanlı Döneminde İstanbul Kadınları*, Cem Yay., İstanbul 1984.